

MacWhinney, Brian & Johannes Wagner (2010) Transcribing, searching and data sharing: The CLAN software and the TalkBank data repository. *Gesprächsforschung* 11:154-173.
Samtalebanken (uden årstal) samtalebank Browsable Database. <https://samtalebank.talkbank.org/browser/> (set den 2.1.2019)
Samtalegrammatik.dk (2018a) *Grammatikken*. <http://samtalegrammatik.au.dk/grammatikken/> (set den 2.1.2019)
Samtalegrammatik.dk (2018b) *Øh(m)*. <http://samtalegrammatik.au.dk/opslag-enkelt-visning/artikel/oehm/> (set den 3.1.2019)
Samtalegrammatik.dk (2018c) *Udskriftssystem for samtaleeksempler*. <http://samtalegrammatik.au.dk/udskriftssystem-for-samtaleeksempler/> (set den 3.1.2019)

Tegnets multimodale syntaks

Ole Togeby
Aarhus Universitet

Dette er ikke et digt
(til *rené Magritte*)

Et billede er ikke et Ord
Ordet er ikke et Billede
Alligevel kunne
Ingen blækstreg
Intet penselstrøg
Give mening
Hvis vi ikke troede på det modsatte
Tomislav C ale

Det kendte maleri af Tordenskjold hører til den type af tegn som angiver sin mening ved lighed eller analogi (som i Peirces semiotik kaldes *ikonisk*¹). Men hvis man definerer begrebet tegn bredere end det normalt sker i sprogvidenskaben, nemlig som alle de bemærkelsesværdige former der samlet kan tolkes som information om noget andet end de er, er der mere i maleriet end lighed. Der er nemlig også en ramme (som giver mening ved at markere tegnets grænse og formål – nemlig som kunst), og på rammen en lille plade hvorpå der står *Peder (Wessel) Tordenskjold/ Viceadmiral. 1691-1720/ Malet af Balthasar Denner 1719*. Denne plade er en del af tegnet og angiver at maleriet er malet af Denner i 1719 og fremstiller

¹ Peirce, Ch. S. 1994: *Semiotik og pragmatisme*, på dansk ved Lars Andersen, udg. af Anne Marie Dinesen og Frederik Stjernfelt, København: Samlerens Bogklub.

Tordenskjold, noget man ikke kunne opfatte hvis det ikke stod der, for ingen nulevende har set ham. Men alle de tre elementer der indgår i det totale tegn, billede, ramme og bogstaver, er semiotiske modaliteter, dvs. forskellige måder formerne giver mening på. I denne artikel fremlægges skitsen til en teori om denne sammenstilling af modaliteter til tegn: multimodal syntaks.

Da syntaks normalt kun behandler sammenstilling af sproglige ord, må der tilvejebringes en del andre teoretiske grundlag for at beskrive multimodal tegnsyntaks. Det sker i afsnittene: Tegn med naturlig og ikke-naturlig mening, Modaliteter, Ensembletegn og blandede tegn, Tegnkonstituenten og informationsstatus, Positioner og handlingstyper, hvorefter der gives et forsøg på multimodal analyse af udvalgte eksempler.

Tegn med naturlig og ikke-naturlig mening

Alle tegn er multimodale, dvs. består i den retoriske situation af forskellige typer af naturlige eller intentionelle, men altid socialt formede og kulturelt givne manifesterede former der tilsammen kan give mening i forbindelse med tolkningen af dem.² Multimodal syntaks er reglerne for hvorledes forskellige modaliteter tilsammen bidrager til tegnets mening. Det er en sådan der forsøges udviklet her.

For at kunne beskrive multimodal syntaks må man definere begrebet tegn bredere end det normalt sker i sprogvidenskab, nemlig således³:

Definition af tegn:

Et tegn er bemærkelsesværdige multimodale former der kan tolkes som information om noget andet end de er.

² Denne definition af begrebet modalitet er fra Kress, Gunther 2010: *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*, London: Routledge.

³ Definitionen er inspireret af den amerikanske filosof Fred Dretske som definerer 'repræsentation' således: En repræsentation er noget der for nogen angiver noget andet som det er udformet til at angive (Dretske 1995:2-3)..

Efter denne definition omfatter begrebet tegn både eksemplartegn, med det som H.P Grice kalder naturlig mening, og typetegn med ikke-naturlig mening.⁴

Naturlig mening har bemærkelsesværdige multimodale form-eksemplarer der *kan* tolkes som information om noget andet end de er.

Ikke-naturlig, kommunikativ, mening har det at frembringe bemærkelsesværdige multimodale typer af former der af andre *skal* tolkes som information om noget andet end de er.

Kommunikative tegn er bemærkelsesværdige multimodale former der både kan og skal tolkes som information om noget andet end de er.

Naturlige tegn er symptomer, spor og indicier, som alene involverer en form og en tegntolker. Tegn med kommunikativ mening er gestus, billeder, tal og ord. Definitionen på kommunikative tegn inddrager både en tegngiver og en tegntolker i forbindelse med fem kriterielle træk: form, intention, omhed, multimodalitet, socialitet. Af dem er det multimodalitet som skal undersøges nærmere her, mens de andre forudsættes behandlet andre steder. Her kommer fem eksempler på forskellige typer af tegn: fodspor, gab, hånden for munden, maleri og ord bestående af bogstaver:

⁴ Grice, H.P. 1957: "Meaning" in *Philosophical Review* 66:377-88.

To af disse tegn har kun naturlig mening; fodspor i vådt sand *kan* tolkes som information om at der har gået en person, og et gab kan ses som information om at personen er søvnig. Tre tegn har både naturlig og ikke-naturlig mening, dvs. de *kan og skal* tolkes som information om noget andet end sig selv; maleren har med maleriet fremstillet hvorledes Peter Wessel så ud, og med bogstaverne vil skiltemaleren angive at den kørende bør udvise agtpågivenhed fordi der kan lege børn på vejen. Med hånden for den åbne mund dækker den gabende for sit svælg og angiver konventionelt at det aktuelle gab (som er ufrivilligt) ikke skal signalere noget eller genere nogen.

Modaliteter

Når begrebet modalitet er defineret som måder manifesterede former kan give mening på, kan man ikke opregne antallet af forskellige modaliteter udtømmende, for en hvilken som helst manifest form kan blive en modalitet hvis der er nogen til at producere den og tolke den. Men her skal opregnes de otte vigtigste modaliteter: 1. modaliteter med alene naturlig eksemplarmening, fx spor, symptomer og indikatorer; modaliteter med former der også har ikke-naturlig typemening, enten på grundlag af 2. kontinuert analog mening, fx et maleri, eller på grund af 3. leddelte former med konventionel mening. De leddelte modaliteter kan inddeles i 4. modaliteter med enkeltartikuleret mening, fx tal, og 5. dobbeltartikuleret mening, fx sproglige ord. På den anden led kan de leddelte modaliteter inddeles i dem uden lokal forankring (4 og 5), og dem med konventionel lokal og aktuel

(det man kalder deiktisk) forankring, som enten er 6. analoge, fx pegning, 7. enkeltartikulerede, fx gestus, eller 8. dobbeltartikulerede (fx sætninger).

Alle tegn har som eksemplarer naturlig mening; naturlige tegn (N) har kun naturlig mening; alle andre tegn har både naturlig mening og ikke naturlig mening. Ikke-naturlig, kommunikativ mening består i at der altid er en afsender som har tillagt de manifesterede former omhed (det at være om noget andet end sig selv) med den hensigt at det har samme omhed for tegntolkerne i og med de erkender denne hensigt (se note 4). De kommunikative tegn med ikke-naturlig mening er repeterbare typer som skal betyde det samme hver gang.

Disse typetegn kan inddeles efter om angivemåden hviler på kontinuert lighed og analogi, fx billeder (A) eller på artikuleret dvs. leddelt konvention (tal og ord). De konventionelle modaliteter kan enten have enkelt artikuleret konvention, fx tal (K), eller dobbeltartikuleret konvention, dvs. en leddeling på et niveau i bogstaver uden mening, og en leddeling på et andet niveau i rækker af bogstaver mellem blanktegn der tilsammen udgør ord med mening, fx sproglige ord (D). På tværs af denne inddeling kan nogle af de typetegnene have konventionel lokal og aktuel (deiktisk) forankring (L), fx med analog mening: mime (AL), med enkelt artikulation: signaler, gestus og trafikskilte (KL), eller med dobbelt artikulation: sproglige sætninger med finitte verber (DL). Læg mærke til at deiksis forudsætter naturlig mening. En flaskepost (som mangler lokal forankring) med teksten *Kom og red mig. Jeg står lige her* giver ikke mening.

Læg mærke til at tal udgør et enkeltartikuleret tegnsystem hvor hver enkelt form svarer til et ord i sproget. Formen "5" svarer i betydning til et ordet *fem*; det kan sættes sammen med andre tal til sammensatte tal fx *15*, og de kan sættes sammen med andre eventuelt sammensatte tal til en ligning, dvs. en slags sætning som kan være sand eller – som i dette eksempel – falsk: $9 + 15 = 25$. Der er i konventionen for en tegnform som 5 ikke noget der svarer til ordets bogstaver *f + e + m*. Omvendt kan man sige at den sproglige skriftlige form *fem* er artikuleret dvs. leddelt på to niveauer, dels på ordniveuet med formen *fem* som står i modsætning til ordene *fire* og *seks*, dels på

bogstavniveauet hvor bogstavet *f* står i modsætning til bogstaverne *g*, *h* ... som ikke har selvstændig mening, men kun har adskillende funktion og kun betegner tilsvarende lyde.⁵

Ensembletegn og blandede tegn

Alle tegn der bruges til kommunikation, er multimodale, dvs. at manifesterede former af forskellige modaliteter bidrager til tegnets samlede mening. Her kommer tre eksempler på tegn.

Det første eksempel, færdselstavlen, består af tre forskellige typer af former, som her kaldes *stemmer*: en analog stemme, nemlig et billede der viser en vej med to sving set oppefra, en konventionel stemme,

⁵ Ord der består af rækker af bogstaver (eller fonemer i tale), er grundlæggende et dobbeltartikuleret tegnsystem, men sproglige sætninger er blandet op med lokale modaliteter, nemlig i de konventionelle deiktiske størrelser som *jeg*, *du* og tidsendelserne *nutid -er* og *datid -ede* på de finite verber.

nemlig en rød trekant der betyder advarsel, og en lokal stemme, nemlig at skiltet står ved siden af en landevej og derved angiver at tegnet viser den vej som den modkørende trafikant lidt senere vil køre ind på. Der er således både en analog, en konventionel og en lokal stemme der i denne specifikke kombination giver meningen 'du der kører imod dette skilt, advares hermed om at du som bilist om lidt vil køre ind i to skarpe sving, det første til højre'. Det er således et ensembletegn med tre stemmer.

På vejrkortet er der flere forskellige modaliteter repræsenteret: det analoge billede af Danmark set oppefra, de konventionelt stilerede små figurer med sole, skyer og regnskyer, som angiver vejrtypen, konventionelle tal (og det konventionelle mærke for grad: °) som angiver temperaturer, og pile der angiver vindretningen. Men disse manifesterede former udgør ikke særlige stemmer med betydning uafhængig af hinanden; vejrtypen gælder kun på det sted på Danmarkskortet hvor figuren sidder, og det samme gælder gradtal og vindpile. Meningen med de forskellige modaliteter kan ikke kombineres frit, men er integreret til en samlet blandet mening. Det er således et blandet tegn, dvs. et tegn med mening blandet af tre modaliteter

I det tredje billede kan man i situationen finde mange forskellige tegn, fx det grønne lys, fodgængerovergangens hvide striber og det at cyklisten rækker højre arm ud til siden. I dette sidste tegn, cyklistsignalet, er der flere modaliteter på spil: Det at cykle på cykelstien er en naturlig modalitet der angiver 'jeg- som cyklist-her-nu' (hvis det havde været en anden type trafikant, fx en betjent der stod og så på den modkørende, ville en løftet højre arm betyde: 'kør til venstre!'). Det at udføre handlingen at række hånden ud angiver både naturligt og konventionelt: svinge om lidt (hvis en fodgænger på fortovet havde rakt hånden ud, ville det måske betyde: 'Så højt lå sneen på Fyn sidste år'). Det at det er højre hånd, angiver lokalt og analogt 'til højre (for cyklisten)'. Meningen med tegnet er således: 'Jeg agter som cyklist at dreje til højre ved den kommende sidevej'. Der er i et og samme tegn blandet forskellige modaliteter, både analog, konventionel og lokal. Cyklistens højresvingarm er således et blandet tegn.

Multimodalitet indebærer at der i ethvert tegn indgår flere modaliteter, enten i et ensembletegn eller i et blandingstegn. I en-

sembletegn indgår de forskellige modaliteter som adskilte stemmer med hver deres mening (uafhængigt af meningen med de andre modaliteter) som i et ensemble der spiller et musikstykke, nemlig modaliteterne N, A, K, D. I trafikskilt indgår der foruden den naturlige modalitet tre stemmer; den røde trekant angiver hver gang konventionelt at det er en advarsel, billedet angiver hver gang analogt flere sving, og den lokale placering af skiltet ved vejen angiver konventionelt-lokalt at svingene er noget som den aktuelle modkørende trafikant vil komme hen til efter kort tid: N + K + A + KL.

I blandede tegn integreres de forskellige modaliteter i den samme formenhed og får kun mening sammen med andre modaliteter. Mens den røde trekant i ensembletegnet betyder advarsel ligegyldigt hvilket billede det kombineres med, fx vejsving, ubevogtet jernbaneoverskæring, eller vejarbejde, kan vejrkortets pile kun betyde vindretning hvis de sidder på et landkort. De lokalt forankrede deiktiske modaliteter er således blandede: AL, KL, DL.

På vejrkortet er der således to stemmer: den sproglige tekst om *Vejret i dag* (D) og en stemme der angiver med en blanding af analogi, konvention-1, konvention-2 og konvention-3. Vejrkortet er et tegn med blandet modalitet, noteret D + AK¹K² med den vigtigste først. I cyklistsignalet er der foruden en stemme med den naturlige modalitet en stemme blandet af tre modaliteter i en stemme: N + AKL.

Tegnkonstituenten og informationsstatus

De informationer som udtrykkes af forskellige modaliteter, har i givne situationer ikke samme status. At det er til højre cyklisten vil dreje, er noget hun *meddeler* ved at række højre hånd ud (i modsætning til venstre hånd); at det er ad nærmeste vej til højre hun drejer, er efter trafikreglerne *forudsat*; at hun er cyklist, meddeler hun ikke, det er givet og eksplicit og kaldes her *nævnt*; at det er hende der snart vil dreje, er *underforstået*.

Man kan således skelne mellem fire forskellige slags information; den kan være eksplicit eller implicit, og givet eller ny for tegntolkerne.

Nævnt information (noteret uden parenteser) er neutral, eksplicit information om noget givet. Meddelt information (også noteret uden parenteser), er den eksplicite nye information i tegnet som skal have sandhedsværdi, og som er underlagt hensigten med tegnet. Forudsat information [noteret i kantede parenteser] er de implicitte givne informationer som det meddelte ikke kan forstås uden, og som ikke falder inden for en eventuel nægtelses virkeområde. Underforstået information {noteret i tuborgparenteser} er de implicitte nye informationer tegntolkerne må slutte sig til for at meddelelsen kan blive relevant for dem og som tegngiveren ikke nødvendigvis har ansvaret for sandheden af.

	EKSPLICIT	IMPLICIT
GIVET	nævnt	[forudsat]
NYT	meddelt	{underforstået}

Det er en del af den her fremsatte teori om multimodal syntaks at meningen med ethvert kommunikativt tegn udgøres af noget der svarer til et sprogligt udsagn, en proposition⁶, med en række meningskonstituenten som kan kommunikeres af forskellige modalitetsstemmer. Konstituenten i et tegn er – som i en sproglig talehandling – et udsagn (en proposition) som består af et emne (x) og et realitetsmarkeret omsagn (et prædikat med tidsmarkør) om dette emne (P), markeret som en handling med en særlig illokutionær kraft (i), noteret *i((x)P)*. Enten er hele omsagnet det informationelle fokus (noteret med **fed**), eller også er kun den yderste del af omsagnet i fokus, fx enten *Hun spiste appelsinen* (hun efterlod den ikke) eller *Hun spiste **appelsinen*** (og ikke bananen). Derudover kan udsagnet indeholde nødvendige informationer om omstændigheder om enten den omhandlede situation eller den retoriske situation, og endelig baggrundsinformation, som er informationer om forskelle som ikke *skal* men *kan* gøre en forskel for meningen fordi de er givet som naturlig mening (er spor, symptomer eller indicier). Det kan illustreres i et diagram således:

⁶ Stjernfelt, Frederik 2014: *Natural propositions. The actuality of Peirce's Doctrine of Dicisigns*, Boston: Docent Press.

TEGN – HANDLING					BAGGRUND
HANDLE- TYPE	UDSAGN				
	EMNE	REALITET	OMSAGN		
			MEDDELT		
Handling	EMNE	REALITET	OMSAGN	(FOKUS)	BAGGRUND
deklarativ	han	- te (fortid)	epis	oppehøret	[og ikke bananen]

Systemet svarer til de grammatiske konstituer i en sproglig sætning (der efter tegndefinitionen udgør ét stort tegn). Sætningen *Jeg har taget epo* blev sagt ved et pressemøde i 2007 af cykelrytteren Bjarne Riis om hvordan han vandt Tour de France i 1996. Det meddelte omsagn i denne sætning er *taget epo*, men det som cykelrytter at tage epo (og ikke vitaminer) er ensbetydende med at snyde, og det er dette der er ytringens relevante men underforståede budskab. Det er meddelt information at han har taget epo, og det er forudsat information at det var i 1996, og som cykelrytter at han tog det. Handlingen (handlingstypen) fremgår af den deklarative sætningsbygning; det er altså en indrømmelse af at have snydt (han havde tidligere kun udtalt at han aldrig var blevet testet positiv).

Bjarne Riis i 2007: *Jeg har taget epo*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSAGN	(FOKUS)	BAGGRUND
[dkl]	jeg har	[som cykelrytter], [1996]	taget	epo [dvs. snydt]	sagt uden anledning

De samme konstituer kan man findes i andre typer af tegn, fx i maleriet af Tordenskjold som er et tegensemble der består af en analog stemme (farverne på lærredet), en konventionel stemme (rammen om lærredet), og en sproglig stemme (den lille plade der sidder på rammen). Her er konstituerne følgende: Emnet er den med bogstaver nævnte Tordenskjold, meddelelsen er at han var som man kan se på det analoge naturalistiske maleri: rank, yngre, rødmosset, med langt hår, og med en lille miniature af kongen i knaphullet. Handlingen med tegnet er først og fremmest at fremstille et kunstværk, men nok også propaganda for konge og fædreland.

Maleri af Tordenskjold: *Sådan en helt var Peder Wessel*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSAGN	(FOKUS)	BAGGRUND
KUNST, PROPAGANDA	Peder Wessel, Tordenskjold	malet af Donnet, 1719	[VAR]	rødmosset, yngre, med langt hår [helt]	naturalistisk

Positioner og handlingstyper (hensigter)

Når to parter interagerer med hinanden ved hjælp af kommunikative tegn, kan de indgå i fem forskellige positioner i forhold til hinanden, dels bestemt ved om tegnene er epistemiske og drejer sig om parternes viden, eller deontiske og drejer sig om parternes magt og pligt, dels ved om deres positioner er symmetriske eller komplementære (asymmetriske). Det giver 5 forskellige typer af forhold mellem parterne: debatforhold, forhandlingsforhold, oplysningsforhold og styringsforhold og endelig et publikumsforhold hvor der i interaktionen hverken indgår viden eller magt, men alene kunnen, og relationen mellem parterne hverken er symmetrisk eller komplementær, men interesseløs.⁷

POSITIONER	VIDEN – EPISTEMISKE	KUNNEN – KUNST	MAGT – DEONTISKE
SYMMETRISKE	Debatforhold		Forhandlingsforhold
INTERESSELØST	Publikumsforhold		
KOMPLEMENTÆRE	Oplysningsforhold		Styringsforhold

I forbindelse med kommunikative tegn er der altid to situationer på spil: den retoriske situation (RS) og den omhandlede situation (OS). Det at ytre et kommunikativt tegn er at fastsætte at der skal gælde et af fem forskellige forhold af tilpasning (direction of fit⁸) mellem de to situationer. Efter *ordrer*, *løfter* og andre *regulerende* handlinger i et magtforhold skal RS (virkeligheden) tilpasses eller ændres så den

⁷ Wentzel, Knud, 1981: *Tekstens metode. Et synspunkt på litterære og praktiske tekster*, Gyldendal, København; Togeby, Ole 2014: *Bland blot genrerne – ikke tekstarterne! Om sprog, tekster og samfund*. København: Samfundslitteratur.

⁸ Searle, John R. 1995: *The Construction of Social Reality*, London: Penguin Books; Togeby, Ole 2014: *Bland blot genrerne – ikke tekstarterne! Om sprog, tekster og samfund*. København: Samfundslitteratur.

passer til OS. Når den ene siger *Gå!*, dvs. 'Du skal gå i OS', skal den anden udføre det at gå i RS (virkeligheden). Ved *debat*, *belæring* og andre *oplysende* handlinger i vidensforhold skal OS tilpasses til RS, dvs. være sande. Ved *ekspressioner* skal der ikke ske nogen tilpasning mellem OS og RS, og ved *deklarationer* (performativer) skal der ske en tilpasning i begge retninger; man gør det sagte, og siger det gjorte. Når dommeren i en fodboldkamp fløjter kampstart, skal det være hans hensigt at det både siger noget sandt om den aktuelle virkelighed og skaber og opretholder denne virkelighed (nemlig ved ikke at fløjte). I *reguleringer* kan man så skelne mellem den symmetriske *forhandling* og den komplementære *styring*, og i oplysninger kan man skelne mellem den symmetriske *debat* og den komplementære *belæring*. Under *styring* kan man skelne mellem *løfte* (forpligte 1. person) og *påbud* (forpligte 2. person). Endelig er der i et publikumsforhold ikke nogen tilpasning (som i ekspressioner) fordi *kunst* er udtryk for at hvad tegngiveren kan, er et formål i sig selv, og gør tegntolkerne i et interesseløst publikum, dvs. nogen hvis interesse det alene er at tolke tegnet.

	RS TILPASSES IKKE	RS TILPASSES TIL OS
OS TILPASSES IKKE	ekspression (exp) kunst (kns)	regulering(rgl): forhandling (fha)/styring(styl): lb/pbd
OS TILPASSES TIL RS	oplysning(opl): debat/dbt/ belæring(blæ)	deklaration (dkl)

RS = den retoriske situation (virkeligheden); OS = den omtalte situation.

Multimodal syntaks

I det foregående er der blevet opstillet et begrebsapparat der er forudsætningen for at man kan formulere en multimodal syntaks. Den udgøres for det første af teorien om de otte typer af meningsmodaliteter, dvs. måder former kan give mening på: naturlig, N, analog, A, konventionel, K og dobbelt artikuleret konventionel, D, og modaliteterne med konventionel lokal forankring AL, KL og DL. Disse modaliteter som kan indgå i samme tegn, dels i et ensemble af flere stemmer af hver sin modalitet (noteret med plustegn mellem), fx N + A, dels som en blanding af modaliteter i en stemme (noteret uden plustegn) AL, KL, DL. For det andet: teorien om fire typer af information: nævnt, meddelt, [forudsat] og {underforstået} infor-

mation. For det tredje teorien om at et tegn har mening som et udsagn med seks forskellige meningskonstituenters: handling, emne, realitet, omsagn, (**fokus**) og baggrund. For det fjerde teorien om fem typer af positionsforhold mellem tegngiver og tegntolkere: debat, forhandling, oplysning, styring og publikumsforhold. For det femte: syv typer af handlinger som tegngiveren kan udføre: ekspression (exp), forhandling (fha), styring – herunder løfte (lft) og påbud (pbd) – debat (dbt), belæring (blæ), deklaration (dkl) og kunst (kns).

Med dette begrebsapparat kan for hvert enkelt tegn beskrives hvilke konstituenters der udtrykkes med hvilke modaliteter og med hvilken informationsstatus.

Talesprog, Bjarne Riis i 2007: *Jeg har taget epo*. Bjarne Riis' talesprogsætning er en dobbeltartikuleret stemme, og med den deiktiske tidsform er der også blandet noget lokalt i. At han er cykelrytter, og at det skete i 1996, er forudsat viden hos tegntolkerne; det er vigtigt eftersom det ikke ville tælle som snyd hvis jeg oplyste at jeg havde taget epo. Det er baggrund med naturlig mening at det foregår på en pressekonference som han selv har indkaldt til, og at teksten ikke kommunikerer til nogen, men blot reciteres. Handlings-typen ser ud som en oplysning, men er nok snarere en deklaration, nemlig en tilståelse. Denne tilståelse skete for at han samtidig ubemærket kunne hævde – hvad der nok ikke er sandt – at han gjorde det helt alene. Læg mærke til at pointen er underforstået.

Bjarne Riis i 2007: *Jeg har taget epo*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSAGN	(FOKUS)	BAGGRUND
[dbt]	jeg har	[som cykelrytter] [1996]	taget	epo [dvs. snyd]	sagt uden anledning
NKTH	DL	K	K	DL	N

Cyklistsignal: *Jeg drejer til højre*. Her kan man bemærke at det er underforstået at cyklisten vil dreje, og at det er om lidt. Det er ved cyklistsignalet påfaldende at tegnets form er så tydelig og ser så lovlydigt ud, men det skyldes nok at cyklisten vidste at hun ville blive fotograferet. Det at række hånden ud, tæller som et slags løfte; hvis man rækker hånden ud, *må* man ikke fortsætte ligeud.

Cyklistsignal: *Jeg drejer til højre om lidt*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSGÅEN	(FOKUS)	BAGGRUND
[drej]	[sig]	[vil om lidt] [som cyklist]	[drejre]	til højre	lovlydigt
K	N + AL	N + KL	N + K	K	NAL

Skilt, færdselstavle: *To sving, det første til højre*. Færdselstavler henvender sig kun til trafikanter med køreretning mod dets forside; trafikanten og dennes orientering mod skiltet er forudsat (for fodgængere og trafikanter der kører den modsatte vej, gælder tegnet ikke). Det er en væsentlig stemme i dette tegn at stilen på skiltet er officiel; advarslen er autoriseret. Handlingstypen advarsel er her ekspliciteret ved den konventionelle røde trekant.

Færdselstavle: *To sving forude, det første til højre*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSGÅEN	(FOKUS)	BAGGRUND
[opl]	[dre]	[vil om lidt] [som trafikant]	[kør ind i] to sving	højre – venstre	autoriseret skilt
K	N	N + L	N + K	A	A

Privat skilt: *[PAS PÅ/BØRN]*: Dette skilt er hjemmelavet i modsætning til færdselstavlen; det har således ikke umiddelbart nogen retsvirkning at der står et skilt. Det må dog opfattes som en svagt regulerende, dvs. bønfoldende handling og ikke blot som en oplysende advarsel (og skulle altså have været rundt hvis det skulle være en påbudstavle). Relationen mellem sætningen *PAS PÅ* og sætningsemnet *BØRN* (med betydningen *Der kan lege børn*) er underforstået: Det er på grund af muligheden for legende børn at den modkørende trafikant skal være agtpågivende. Ordene *PAS PÅ* er i øvrigt tvetydige; hvis der havde stået *Pas på slanger!*, ville meningen have været 'tag dig i agt for'.

Privat skilt: *[PAS PÅ/BØRN]*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSGÅEN	(FOKUS)	BAGGRUND
[sig]	du her her og nu	[pga.] [legende] børn	værre	agtpågivende	[autoriseret]
D	N + DL	D	D	D	N

Diagram, vejrkort: *Sådan bliver vejret i dag i Danmark*. Dette tegn er som sagt et stort blandet tegn hvor der ikke optræder forskellige stemmer der kombineres syntaktisk, men hvor modaliteterne analogi, konvention-1, konvention-2 og konvention-3 er blandet sammen i tegntypen et diagram. Derfor er der ikke noget fokus; det er ikke

af afsenderen signaleret hvad der er den relevante information for tegntolkerne, og tegntolkerne kan også ud af tegnet hente de informationer de har lyst til, og som tegngiveren måske ikke bevidst har puttet ind i det, fx at der er længere fra Esbjerg til Skagen end til København. At kortet er målfast, er ikke ekspliciteret, men er forudsat. At det er vejret den dag avisen udkommer, er underforstået, og selv om det drejer sig om fremtiden, er handlingstypen ikke regulering, men oplysning.

Vejrkort: *Sådan bliver vejret i dag i Danmark*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSGÅEN	(FOKUS)	BAGGRUND
[opl]	vejret	i Danmark i dag	sol, skyer, grader, vind	(intet fokus)	kort [målfast]
K	D	A	DL	A K'K'K'	AK

Billede, maleri af Tordenskjold: *Sådan en helt var Peder Wessel*. Dette er grundlæggende et kunstværk og således i et publikumsforhold uden relationer af magt og viden i den retoriske situation. Men i og med der er skrevet at det forestiller Tordenskjold, er det også oplysende og kan være (mere eller mindre) retvisende. Og det indgår helt klart også som propaganda for konge og fædreland. Det er desuden underforstået at anledningen til portrættet er at der er tale om en helt.

Maleri af Tordenskjold: *Sådan en helt var Peder Wessel*

HANDLING	EMNE	REALITET	OMSGÅEN	(FOKUS)	BAGGRUND
[kun - drt]	Tordenskjold	malet af Denner, 1719	[NAK]	redmønstret, yngre, med langt hår (helt)	naturalistisk
K	D	D	DL	A	N

Man kan på grund af disse eksempler forsøgsvis fremsætte følgende generaliseringer:

Handlingstypen er som regel ikke ekspliciteret, men underforstås pga. tegntolkernes baggrundsinteresser og handlemuligheder i situationen, fx som hhv. kunstværket, vejrkortet og privat skilt. Der er ved alle tegn en baggrund af information om netop relevante muligheder for adressaten i den retoriske situation, som i mange tilfælde, fx *PAS PÅ/BØRN* og *Jeg har taget epo*, faktisk har væsentlig indvirkning på den samlede tolkning af meningen med tegnet; børnene er ikke farlige, og epo betyder snyd. Både emne og omsagnet kan være underforstået og bliver kun forstået som det er ment, af dem for hvem det også

er relevant, fx at der kommer to sving, men kun for trafikanten der nærmer sig svingene.

Der er en tendens til at omsagn og fokus kommunikeres med analog modalitet, mens emnet er med en underforstået lokal deiktisk forankring, fx i cyklistsignalet og færdselstavlen. I blandede tegn hvor modaliteterne er fuldt integreret, er der ikke noget fokus, fx i vejrkortet. Her er de forskellige oplysninger relevante for forskellige tegntolkere. Diagrammer giver også flere informationer end der er puttet ind i dem.

Litteratur

- Dretske, Fred (1995) *Naturalizing the Mind*. Cambridge Mass.: MIT Press.
- Grice, H.P. (1957) Meaning. *Philosophical Review* 66:377-88.
- Kress, Gunther (2010) *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Peirce, Ch. S. (1994) *Semiotik og pragmatisme*. Samlerens Bogklub.
- Searle, John R. (1995) *The Construction of Social Reality*. London: Penguin Books.
- Stjernfelt, Frederik (2014) *Natural propositions. The actuality of Peirce's Doctrine of Dicisigns*. Boston: Docent Press.
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*, København: Gad.
- Togeby, Ole (2014) *Bland blot genrerne – ikke tekstarterne! Om sprog, tekster og samfund*. København: Samfundslitteratur.
- Wentzel, Knud (1981) *Tekstens metode. Ét synspunkt på litterære og praktiske tekster*. København: Gyldendal.

Forpligtelsen

Peter Widell
Aarhus Universitet

1. Indledning

I den klassiske talehandlingsteori (Austin 2000 [1961]; Searle 1965, 1969) spiller det *at forpligte sig* eller *love* en central rolle. Først og fremmest danner det et gennemgående analyseeksempel både i Searle (1965) og Searle (1969). Ganske vist bliver det under betegnelsen *kommissiv* i en Searle-artikel fra 1979 analyseret som blot én af fem *ligeværdige* talehandlingstyper: *assertiv*, *kommissiv*, *direktiv*, *ekspressiv* og *erklæring* – en analyse, Searle fastholder helt frem til sine seneste værker, jf. Searle 2007, 2010.¹ Ikke desto mindre spiller kommissivet – eller måske rettere: det kommissive element i sproget (sammen med i øvrigt erklæringen, vil vi få at se) – en stadigt stigende rolle i Searles undersøgelser gennem forfatterskabet. Det, Searle nemlig efterhånden bliver klar over, er, at operationsområdet for kommissivet ikke alene skal findes i vores tale og sprog, sådan som det normalt antages, men i det sociale felt i det hele taget. Ikke blot forpligtelser som det *at love at vaske op* eller den vederhæftighed, der i almindelighed knytter sig til talen, men også sociale handlinger som det *at gå i skole*, det *at købe ind* og det *at gå tur sammen* synes at rumme elementer af forpligtelse i sig.

Jeg vil i det følgende se på to forhold angående de overvejelser, Searle gør sig i den anledning. Først vil jeg se på Searles beskrivelse af den norm-struktur eller, som han også kalder den, den *deontiske*

¹ Jeg har kritiseret denne tilgang til talehandlingsområdet bl.a. i Widell (2001) og Widell (2009). Det vil føre for vidt at komme ind på min kritik her. Jeg vil dog berøre delaspæker af min kritik nedenfor.